

Η ΣΥΓΚΙΝΗΤΙΚΗ ΥΠΟΔΟΧΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ Δ. ΧΟΝΔΡΟΥ ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΟΥ

Ο αείμνηστος Καθηγητής Δημήτριος Χόνδρος, είκοσι χρόνια μετά την ενεργό ανάμειξή του στο Πανεπιστήμιο και δέκα και πλέον χρόνια μετά τον θάνατό του, διατηρεί μεταξύ του πνευματικού κόσμου αμείωτη την ακτινοβολία και την αγάπη με την οποία τον περιέβαλαν όταν ζούσε. Είναι συγκινητικές οι εκδηλώσεις, μετά την δημοσίευση του άρθρου με τις αναμνήσεις από τη ζωή του, του προηγούμενου τεύχους μας. Τα αισθήματα για Έκείνον, των μαθητών, φίλων και θαυμαστών του, είναι γενικά και εκδηλώθηκαν με επισκέψεις, τηλεφωνήματα και επιστολές. Όλοι έχουν κάτι να θυμηθούν, κάτι να προσθέσουν. Και μαζί μ' αυτά να ευχαριστήσουν τον συντάκτην του άρθρου που τον θυμήθηκε. Ευχαριστώ όλους, από την δική μου πλευρά, για τις εκδηλώσεις τους, διότι, όλες αυτές, αποδεικνύουν ακόμη, πώς ο πνευματικός μας κόσμος, και στην σημερινή άγχωδη εποχή, διατηρεί δηλ τη θέρμη των αισθημάτων και εκτιμά τις προσπάθειες για να ιστορηθούν και αξιολογηθούν ανάλογα προσωπικότητες που με την μόρφωση και την ανθρωπιά τους έχαραξαν την εποχή τους.

Μετά την επομένη συμπλήρωση στο Ιστορήμα μας, δημοσιεύουμε τις σημαντικότερες από τις επιστολές που έλαβαμε για τον αείμνηστο Χόνδρο.

Συμπληρώνοντας τα ιστορικά περί του αείμνηστου Καθηγητού Χόνδρου θα προσθεσω στις αναμνήσεις που δημοσίευσα (τεύχος Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 1973) μία πληροφορία που μου έδωσε πρόσφατα—μετά το διάβασμα του άρθρου μου—ή κοινή μας φίλη, επίσης μαθήτριά του, εκείνη που άνεφερα, πώς μαζί τον επισκεφθήκαμε στο Νοσοκομείο, κατά τις τελευταίες ημέρες της ζωής του. Με παρακάλεσε να κρατηθώ ή άνωμμία της και γι' αυτό πληροφορώ εγώ το γεγονός.

Ο Άγγλος αξιωματικός Shepherd Hill, ένας από τους συνδέσμους των συμαχών με την έδω Αντίσταση, κρυβόταν κατά την διάρκεια της κατοχής στο σπίτι της, στο Ψυχικό, και ρισκοκινδυνεύοντας κυκλοφορούσε σαν Σουηδός άπασταλμένος του Διεθνούς Έρυθρου Σταυρού. Κατά τον Δεκέμβριο του 1944 γύριζε στο Ελασοκρατούμενο Ψυχικό μ' ένα αυτοκίνητο σκεπασμένο με την αμερικανική σημαία, κάνοντας τώρα τον Άμερικανό, και έσωζε, όσους μπορούσε, μεταφέροντας τους στην ελεύθερη περιοχή της Αθήνας. Οι Άμερικανοί ήταν άνεκτοι στους Ελασίτες, ενώ τους Άγγλους, επειδή τους πολεμούσαν, τους χαρακτήριζαν σαν τους φοβερότερους έχθρους τους. Φυσικό ήταν ο Shepherd να σώσει, μαζί με τους άλλους, σ' αυτές τις εξορμήσεις του, και την οικογένεια της φίλης μας. Μάλιστα την τελευταία στιγμή, μόλις είχε πάρει την πρόσκληση να παρουσιαστεί στην πολιτοφυλακή «για μία μικρή ανάκριση» με τα γνωστά ασφαλώς επακόλουθα. Φεύγοντας, την κρίσιμη αυτή ώρα, με το κατάφορτο από ανθρώπους αυτοκίνητο, συνάντησαν στο δρόμο τον Χόνδρο. Σταμάτησαν και εκείνη τον θερμοπαρακάλεσε να μπη και κείνος και να σωθή. Ο Χόνδρος, άμετάπειστος, άρνήθηκε. Δεν ήθελε ν' αφήσει τους άλλους τους δικούς του, μόνους. Δεν έβλεπε—καλόπιστος κι' άλυποψίαστος πάντα—τόν κίνδυνο. Έλεγε πώς δεν είχε λόγους να φοβόταν και δεν πίστευε πώς θα βρισκόταν άνθρωπος να θέλη το κακό του. Ο Shepherd δεν πρόλαβε να ξαναφροντίσει για τον Χόνδρο. Ένα - δυο μέρες μετά, σε μία απ' αυτές τις διαδρομές του, τραυματίστηκε βαρεια από χειροβομβίδα, μπροστά στο Ξενοδοχείο «Ακροπόλ», μεταφέρθηκε στον «Ευαγγελισμό» και εκεί ξεψύχησε. Την ήρωική κατάβαση ο Χόνδρος προς την Αθήνα, που περιέγραφα, την απέφασσε λίγες μέρες αργότερα, με σκοπό να ξαναγυρίσει μεταφέροντας τρόφιμα στους δικούς του, που κινδύνευαν να πεθάνουν της πείνας.

Ι.Δ.Κ.

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΝ ΧΗΜΕΙΑΣ ΤΡΟΦΙΜΩΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
Καθηγητής Δ.Σ. ΓΑΛΑΝΟΣ

Αθήνα 14 Ιανουαρίου 1974

Κύριον Ι. Κανδήλην, Πρόεδρον τῆς Ἐνώσεως Ἑλλήνων Χημικῶν

*Αγαπητέ μου κύριε Πρόεδρε,

Γυρίζοντας χθές το βράδυ από ταξίδι βρήκα σπῆτι το τελευταίο τεύχος των «Χημικῶν Χρονικῶν». Ἄν και κατάκοπος διάβασα το άρθρο σας για τον ἀλησμόνητο δάσκαλό μας, Καθηγητὴ Δημήτριο Χόνδρο. Δὲν νομίζω ὅτι θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ καλύτερη σκιαγράφηση τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἐπιστήμονα και ἀνώτερου ἀληθινῆ Ἀνθρώπου, ἀπὸ κείνη πού ἐδώσατε μετὴν συναισθηματικότητά σας και τὴν γνωστὴ δεξιότηνεία τῆς πέννας σας. Κυριολεκτικὰ μᾶς τὸν ξαναζωντανέψατε!

Τὸ τελευταίον αὐτὸ ἄρθρο και τὰ ἄλλα πέντε πού προηγήθηκαν, πιστεύω, πὼς ἀποτελοῦν σημαντικὴ προσφορά γιατὴν ἱστορία τοῦ κλάδου μας και τοὺς μεγάλους πρωτοπόρους του. Συνιστῶ και παρακαλῶ νὰ συνεχίσετε ἱστορώνοντας τοὺς σημαντικότερους ἀνθρώπους τῆς παλιῆς ἐποχῆς, πού ὅλους τοὺς γνωρίσατε ἀπὸ πολὺ κοντὰ, καθώς και γιατὴ τὰ γεγονότα πού ἐξήσατε. Ἄπὸ ἐμὲ εἶναι παράκληση και γιατὴ σὰς ἀποτελεῖ, ἴσως, ὑποχρέωση. Συνιστῶ ἀκόμη, ὀλ' αὐτὰ, νὰ τὰ ἀναδημοσιεύσετε σύντομα, σ' ἓνα ἐνιαῖον βιβλίον, γιατί σκόρπια, σὸ Περιοδικό, δὲν εἶναι εὐκόλη ἡ ἀνεύρεσή τους. Τὴν ἐκδοσὴ αὐτὴ τὴν θεωρῶ σημαντικὴ, τῶρα μάλιστα πού θὰ ἐορτασοῦν τὰ 50 χρόνια τῆς Ἐνώσεως, και εἶμαι στὴ διάθεσή σας νὰ βοηθήσω, ὅπως νομίζετε καλύτερα, γιατὴ νὰ πραγματοποιηθῆ, κατὰ τὸν πρέποντα τρόπο, ἡ πρότασή μου.

Με πολλὴ ἀγάπη και ἐκτίμηση
Δ.Σ. ΓΑΛΑΝΟΣ

ΓΕΩΡΓ. Α. ΛΕΥΚΑΔΙΤΗΣ

Ἴατρος - Παθολόγος

Ἀθήναι 29 Δεκεμβρίου 1973

*Ἀξιότιμε κ. Κανδήλη,

Ἐδιάβασα κι' ἐγὼ τὸ ἔμπεριστατωμένο ἄρθρο σας γιατὸν ἀλησμόνητο Χόνδρο μετὴν ἐξαιρετικὸ ἐνδιαφέρον και ἀκράτητη συγκίνηση, καθόσον ὑπῆρξε μαθητὴς του, φίλος του οἰκογενειακός και ὁ προσωπικός του ἱατρός.

Τέτοιοι κολοσοὶ τῆς Ἐπιστήμης, τέτοιοι γίγαντες τῆς γνώσεως και θησαυροὶ ὡς πρὸς τὸ ἦθος, τὸν χαρακτήρα και τὴν ὄλη ἐν τῇ κοινωνίᾳ πολιτείαν των, δὲν κρίνονται. Εἶναι πολὺ πῖθὸ πάνω ἀπὸ κάθε κριτικὴ. Ἀκόμη και γιατὴ τὴν πλέον διθυραμβικὴν.

Ἄλλὰ δὲν πρόκειται περὶ αὐτοῦ οὔτε περὶ τῆς θλιβερᾶς μοίρας τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τύπου Χόνδρου, Pasteur, Balzac, Paganini, Berlioz κ.λ.π. Ὁ σκοπὸς τῆς παρουσίας μου εἶναι νὰ εἰσφέρω κι' ἐγὼ τὴν πενήχρᾶν μου συμβολήν, ἔστω και καθυστερημένην, εἰς τὸ θαυμασίως φιλοτεχνημένον, μετὴν πέννα σας, πορτραῖτο τοῦ ἑπιφανοῦς ἀνδρός.

Ἐν πρώτοις ὁ Χόνδρος εἶχεν ὄχι τρία ἀλλὰ τέσσαρα παιδιά, δηλ. ὄχι δύο, ἀλλὰ τρία κορίτσια (Μύλλη, Νινέττα και Μαρία)* και ἓνα γυιό, τὸν Κωστάκη, ὁ ὅποιος διέπρεπεν ὡς στρατιωτικὸς ἀεροπόρος, διαπρέπει δὲ ἀκόμη ὡς πολιτικὸς πηλότος. Ὁ αείμνηστος Χόνδρος στὴ Σχολὴ Ἰκάρων εἶχε γνωρίσει τοὺς συμμαθητὰς τοῦ παιδιοῦ του, καθώς και τοὺς ἐπιγενομένους, και τοὺς εἶχε περιβάλει μετὴ τὴν στοργήν, ὡς ἐπὶ

* Λυποῦμαι διὰ τὸ λάθος πού διέφυγε και ἐμένα και ἐκείνων πού διάβασαν τὸ χειρόγραφόν μου. Ι.Δ.Κ.

ολόκληρα χρόνια τους έδιδαν ανιδιοτελώς με όλη την ψυχή του και την προθυμία του.

Και κάτι άλλο, τὸ ὁποῖον ἐπίσης γνωρίζει, φαντάζομαι, και ὁ ἀδελφός μου και παλαιός βοηθός του Γ. Λευκαδίτης, ὁ συγκαταλεγόμενος μεταξύ τῶν πληροφοριοδοτῶν σας, ἀλλά προφανῶς τοῦ διέφυγε νὰ σᾶς τὸ καταστήσει γνωστόν: Ἡ παροικιῶδης λατρεία ποῦ εἶχαν ὁ ἀξέχαστος αὐτὸς φίλος ἀνθρωπος γιὰ τὴν κλασσικὴ μουσικὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τὸν ἀφήσει ἀδιάφορον μπροστὰ στὴν ὑπαρξὴ και δράση τῆς «Φιλικῆς Ἐταιρίας Ἐπιστημόνων Καλλιτεχνῶν» και τῆς συμφωνικῆς ὀρχήστρας τῆς. Ἐγὼ τὸν ἐμύησα και ἔγινε ἐξέχον μέλος, ἐκλεγείς μετὰ βραχὺ διάστημα ὡς μέλος τοῦ Δ. Συμβουλίου τῆς Ἐταιρίας καὶ ἐν συνεχείᾳ Ἐφορος, κατὰ τὴν ἐποχὴν καθ' ἣν Πρόεδρος ἦτο ὁ ἀείμνητος ἀκαδημαϊκὸς Ι. Πολίτης και ἀντιπρόεδρος ὁ ἀκαδημαϊκὸς κ. Σπ. Μαρινῶτος.

Ὁ Δημήτριος Χόνδρος ἦταν γνήσιος, βαθύς φιλόσοφος. Διανοητικὴ δυναμικότης, ἡ ὁποία περιτράνωσ μαρτυρεῖται και ἀπὸ τὸν ἐμπνευσμένον ὀρισμὸν τῆς Μουσικῆς, ποῦ ἐπενόησεν ὁ ἴδιος και ἔφερεν εἰς τὴν δημοσιότητα εἰς ἐπίσημον στιγμὴν και ἀπὸ ἐπισήμου βήματος, ἔδω και λίγα χρόνια: «Μουσικὴ εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ ἀνεκφράστου». Τὸ ἀνέφερε σὲ μιὰ ὠραία ὁμιλία του, μετὴν ὁποῖαν ἐπρόλογισε μιὰ συναυλία τῆς ὀρχήστρας τῶν Ἐπιστημόνων, ποῦ ἐδόθη ἀπὸ τῆς σκηνῆς τοῦ θεάτρου «Κεντρικόν». Εἶναι τόσο φιλοσοφημένος ὀρισμὸς και τόσην ἐνεποίησεν ἐντύπωσιν, ὥστε ἐπιγυράρησε και θὰ φιγουράρη συχνὰ εἰς τὰ προγράμματα τῶν συναυλιῶν τῆς Ἐταιρίας μας, πλασιοῦμενος ἀπὸ ἀνάλογα περικοπῆς ἐπιφανῶν ἀνδρῶν ποῦ ἐκλείσαν μετὸ πέρασμά τους και τὴν ἐποικοδομητικὴν τους δράσιν τὸ κατ' ἐξοχὴν πνευματικὸν αὐτὸ σωματεῖον.

Ἐπ' αὐτοῦ ἀξίζει νὰ διηγηθῶ ἕνα χαριτωμένο στιγμιότυπο: Τὸ ἀπόγευμα τῆς 12ης Ἰουλίου 1953 ἡ ὀρχήστρα τῶν Ἐπιστημόνων ἔδωσε μιὰ συναυλία στὸ Δρομοκαίτειο Θεραπευτήριον γιὰ τὴν ψυχαγωγία τῶν ἀναξιοπαθούτων συνανθρώπων μας. Τὴν καλλιτεχνικὴν ἐκδήλωσιν ἐπηκολούθησε τὸ ἴδιο βράδυν στὸς ὠραίους κήπους τοῦ Ἰδρύματος δεξίωσις τοῦ Δ. Συμβουλίου πρὸς τιμὴν τοῦ Δ.Σ. και τῶν μελῶν τῆς ὀρχήστρας τῶν Ἐπιστημόνων μετὰ γουρουνόπουλα ψητὰ τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ Νοσοκομείου κ.λπ. Μετὰ τὰς ἑκατέρωθεν ἐκφωνηθείσας προπόσεις ὁ ἀξέχαστος Χόνδρος, ὁ ἀτίμητος αὐτὸς ἀνθρωπιστής, ἐμερακλώθηκε και συγκεκινημένος εἰς τὸ ἔπακρον ἐπῆρε τὸ βιολεὶ στὰ χέρια του και ἔπαιξε με ὀιστρον και διαβόλεμένο μπρῖο τὴν περφημὴν chaconne τοῦ Μπάχ, τὴν γνωστὴν chaconne τῆς χορδῆς τοῦ σόλ, ὑπὸ τὰ θελλῶδη ἀτέλειωτα χειροκροτήματα τῶν παρευστώτων.

Αὐτὰ τὰ ὀλίγα, γιὰ τὴν ὀλοκλήρωσιν τῆς ἐκλεκτῆς προσωπικότητός ποῦ ἐσκιαγραφήσατε.

Μετὰ τὴς εὐχαριστίες μου γιὰ τὴ φιλοξενία σας και τὴς θερμῆς εὐχῆς μου γιὰ τὸ νέον ἔτος.

Φιλικώτατα
Γ.Α. ΛΕΥΚΑΔΙΤΗΣ

Πρὸς τὴν Ἐνωσιν Ἑλλ Χημικῶν

Ἀθήναι, 16 Ἰανουαρίου 1974.

Κύριε Πρόεδρε,

Διαβάζω πάντοτε μετὰ πολὺ ἐνδιαφέρον τὰ γραφόμενά σας, διακρινόμενα ἰδιαίτερος διὰ τὴν γλαφυρότητα και τὴν ἐξαιρετικὴν παρουσίαν. Αἱ ἱστορικαὶ ὁμῶς ἀναμνήσεις σας περὶ τοῦ ἀειμνήστου Καθηγητοῦ Χόνδρου, αὐτῆς τῆς πραγματικῆς μεγάλης προσωπικότητος, μετὰ συνεκίνησαν ἰδιαίτερος.

Ἐγνώρισα τὸν Καθηγητὴν και παρηκολούθησα ἀνελλιπῶς τὰ μαθήματά του σὲ ὅλα τὰ χρόνια τῆς φοιτήσεώς μου, ἀπὸ τοῦ 1949 μέχρι τοῦ 1952, τὰ ὁποῖα ἀκριβῶς ἦσαν τὰ τελευταῖα τῆς Πανεπιστημιακῆς διδασκαλίας του. Εἶχε μείνει ὁ ἴδιος εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς παρὰ τὸ πέρασμα τῶν ἐτῶν. Πάντοτε ζωηρός, ἐνθουσιώδης και πλήρης νεανικότητος κατὰ τὴν συμπεριφορὰν και τὴν διδασκαλίαν, κατὰ τὴν ὁποῖαν παρουσιάζετο πάντοτε ὁ ἀνεξάντλητος θησαυρὸς τῶν γνώσεών του. Ἀφωσιωμένος, ἀκόμη και μαχητικὸς, πατριώτης, διδάσκων ἀπὸ τῆς ἔδρας, μαζί μετὰ τὴν Φυσικὴν, και τὴν πίστιν εἰς τὰ ἔθνη καὶ ἰδεώδη και τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα.

Ἐνθυμούμαι ὅτι μᾶς εἶχε ἀναφέρει τὸ ἐπιστόδιον μετὰ τὸν Γραμματέα τοῦ Einstein, τὸ ὁποῖον ἀναφέρετε. Φαίνεται ὅτι

εἶχε γίνῃ ὀλίγον ἐνωρίτερον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. «Αὐτὸς ὁ κύριος, μᾶς ἔλεγε, ποῦ δὲν ἦτο Φυσικὸς ἀλλὰ Γιατρός, ἐπέδωκε μετὰ τὸν τρόπον του ἡ Μακεδονία μας νὰ γίνῃ Βουλγαρικὴ. Ἐκεῖνος και οἱ ἄλλοι δὲν ἔχουν πληροφορηθῆ αὐτό, ποῦ και ἡ τελευταία Δασκαλίτσα τῶν Μακεδονικῶν χωριῶν μας ξέρει, τὸ τί θὰ πῆ βουλγαρικὴ θηριωδία». Καὶ γεμάτος ὀργὴ και μαχητικὴ κτυποῦσε τὸ χεῖρ του εἰς τὴν ἔδραν και ἐπανελάμβανε: «Ἄν κινδυνέψῃ ἀπ' αὐτοῦς ἡ Μακεδονία μας, θὰ πάω νὰ πολεμήσω μετὰ τὰ νύχια και μετὰ τὰ δόντια, μαζί μ' ὄλους τοὺς ἄλλους».

Ἐτσι ἐσκέπτετο εἰς τὰ 70 χρόνια του, ὁ σοφὸς Καθηγητὴς και ἀγέραςτος πατριώτης Χόνδρος.

Μετὰ ἐξαιρετικὴν ἐκτίμησιν
ΚΩΝ. ΣΠ. ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀθήναι τῆ 27η Δεκεμβρίου 1973

Πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Ε.Ε.Χ.

Κύριον Ἰωάν. Κανδῆλην

Ἀγαπητέ μου Κύριε Πρόεδρε,

Μέσα στὴς τόσον γλαφυρῆς σου σκιαγραφίης τῶν ἀξέχαστων διδασκάλων μας Κ. Ζέγγελη, Γ. Ματθαιοπούλου, Δ. Δάλμα, Κ. Κτενᾶ και Δ. Χόνδρου σὲ παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτρέψῃς νὰ προσθέσω γιὰ τὸν τέλειον Καθηγητὴν και τὸν τέλειον Ἀνθρωπὸν Δ. Χόνδρον ἕνα χαρακτηριστικὸν τῆς ἐκφράσεώς του, ποῦ μοῦ εἶχε κάμῃ ἐντύπωσιν διὰ τὴν τότε, τόσον ἀρειδῶς, χρησιμοποιουμένην καθαρεύουσιν, δηλ. δὲν ἔλεγε και δὲν ἔγραφε ποτὲ τὸ ρῆμα «Δύναμαι». Τὸ ἀντικαθίστα πάντοτε μετὰ τὸ ρῆμα «Ἡμπορῶ», τὸ ὁποῖον ἐπαναλαμβάνεται συχνότατα εἰς τὸ πάντοτε σοφὸν σύγγραμμά του και τὸ ὁποῖον ἐπιγραμματικῶς ἀποδεικνύει τὴν διδασκαλικὴν του ἀξιοπρέπειαν, ἀφοῦ εἰς ἕνα Πανεπιστημιακὸν Σύγγραμμά ἐδῶκε τὸν μετρίοφροντα τίτλον μαθήματα φυσικῆς. Καὶ τώρα, ἀφοῦ συγκαταλέγομαι και ἐγὼ εἰς τοὺς μαθητὰς τῶν τόσον σοφῶν διδασκάλων μας θὰ ἤθελα κοντὰ στὰ παρ' ἐμοῦ παλαιότερα δωρηθέντα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς ΕΕΧ σπάνια ἑλληνικὰ χημικὰ βιβλία, νὰ προσθέσω σήμερα, προσφέροντας πάλιν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς ΕΕΧ, τὰ ἑξῆς:

1. Τὰ δύο εἰκονογραφημένα δελτία τῶν Πρωτοπόρων τῆς Ἐπιστήμης τοῦ Δ. Δάλμα (1936).
2. Τὸν Ἐναρκτήριο λόγον τῆς Καθηγεσίας τοῦ Δ. Χόνδρου, Αἱ Νεώτεροι τάσεις τῆς Φυσικῆς (1912).
3. Τὴν Μηχανικὴν Δ. Χόνδρου (1917) και
4. Τὸ Πανηγυρικὸν τεῦχος τῆς 25ετίας τοῦ Γ. Ἀθανασιάδου.

Νομίζοντας ἔτσι, ὅτι προσθέτω και ἐγὼ ἕνα πετραδάκι εἰς τὸ τόσον ὠραῖον—μετὰ τὰς ἀφηγήσεις σου—ξέκνημα τῆς 50ετηρίδος τῆς Ἐνώσεώς μας διατελῶ

Μετὰ συναδελφικῶν χαιρετισμῶν
ΑΝΤΩΝ. Ν. ΝΙΚΟΛΑΟΥ

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ κ. ΒΟΓΙΑΤΖΑΚΗΣ

ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥΣ ΧΟΝΔΡΟΝ ΚΑΙ ΔΑΛΜΑΝ

EMMANOYHΛ ΒΟΓΙΑΤΖΑΚΗΣ

Ἄομότ. Καθηγητῆς Παν/μίου Θεσ/νίκης

Κύριε Πρόεδρε,

Ἀνέγνωσα μετὰ ἐνδιαφέρον και συγκίνησιν τὸ νέον γλαφυρὸν δημοσίευσμά σου διὰ τὸν ἀλησμόνητον διδάσκαλόν μας καθηγητὴν τῆς Φυσικῆς Δημήτριον Χόνδρον (Τεῦχος Χημικῶν Χρονικῶν Δεκέμβριος 1973).

Ὅλοι οἱ χαρακτηρισμοὶ σου ἦσαν ἀκρῶς ἐπιτυχεῖς. Θὰ πρέπει ὁμῶς ἡ προσπάθειά σου αὐτή, ἡ ὁποία εἰς τελευταίαν ἀνάλυσιν ἀποτελεῖ και τὴν ἱστορίαν τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς Χημικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, νὰ ἐπεκταθῆ και εἰς ἄλλα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐπίσης διδάσκαλοι μας. Τὸν Μαλτέζο, τὸν Παλαιολόγο, τὸν Πετρόπουλο και ἄλλους, ὡς και εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Χημικοῦ Τμήματος τοῦ Πανεπιστημίου Θεσ/νίκης διὰ τὸ ὁποῖον βεβαίως δέον νὰ ἐρωτηθῶν, κατὰ πρῶτον λόγον, οἱ τότε Καθηγηταί.

Έπίσης τὰ ὄσα γράφεις θὰ πρέπει, ὅπως πολὺ ὀρθῶς ἐξήγησες, νὰ συμπληρωθοῦν καὶ ἀπὸ ἄλλους.

Καὶ ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ, διὰ τὸ τελευταῖον, θὰ μοῦ ἐπιτρέψης νὰ ἀναφέρω χαρακτηριστικὰ σημεῖα ἀπὸ τὰς ἀναμνήσεις μου ἀφορῶντα εἰς τοὺς πρώτους μου διδασκάλους Κων/νον Ζέγγελην καὶ Δημήτριον Δάλμας.

Καὶ διὰ μὲν τὸν πρῶτον, κύριον χαρακτηριστικὸν ἦτο ἡ εὐγένεια καὶ ἡ ἀκρα καθαρεύουσα. Τὸ τελευταῖον ἄλλωστε ἴσχυε διὰ τοὺς περισσότερους τότε πανεπιστημιακοὺς διδασκάλους.

Ὁ προσερχόμενος εἰς τὰς ἐξετάσεις τῆς Ἀνοργάνου Χημείας πρωτοετῆς φοιτητῆς ἤκουε τὴν ἐρώτησιν: «Ὑμεῖς, Κύριε πῶς ὀνομάζεσθε;»

Κατὰ δὲ τὴν διδασκαλίαν, ὅταν ἀνέπτυσεν ἐν οἴονδῆποτε θέμα, πολλὰκις ὅπου ἐπρόκειτο νὰ ἐξαγάγῃ τὸ συμπέρασμα ἔλεγε προηγουμένως: «συνελόντι εἰπεῖν, Κύριοι».

Διὰ δὲ τὸν δευτέρον τὸν Δημήτριον Δάλμας πλέον τῶν ὄσων ἀνέφερα καὶ εἰς προηγουμένην ἐπιστολήν μου (Χημικὰ Χρονικὰ Τεύχος 1972) θὰ μοῦ ἐπιτρέψητε χάριν τῆς ἱστορίας νὰ ἀναφέρω καὶ τὸ ἱστορικὸν τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Μολυβδαίνιου Μυτιλήνης

Ἦτο Μάϊος περίπου τοῦ 1927. Εἶχα περατώσει τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ φοίτησίν μου. Τὸ μετάλλευμα εἶχεν ἔλθει πρὸ τίνος. Ὁ ἀείμνητος Δημήτριος Δάλμας μοῦ εἶχεν ἀναθέσει τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἀναλύσεως. Θρυμματισμὸν εἰς σιδηροῦν ἰγδίων, δειγματοληψίαν καὶ περαιτέρω κατεργασίαν, ὡς ἀργότερον μετὰ δεκαετίαν (1938) περιέγραψα εἰς τὴν ὑποβληθεῖσαν δι' ὑψηγοῦσαν διατριβὴν του «περὶ σπάνιων στοιχείων» σελ. 41. Ἡ κατεργασία δὲν ἐπερατώθη ὑπ' ἐμοῦ, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἀνεχώρησα.

Ὅταν ἐπανῆλθον, ὁ ἀείμνητος Δάλμας χαριτολογῶν μοῦ ἀνεκοίνωσε, «Μανωλάκη, ἀνεκάλυψες Μολυβδαίνιον εἰς τὴν Ἑλλάδα».

Τοῦτο ἀμέσως ἀνεκοινώθη ὑπ' αὐτοῦ εἰς διαφόρους καὶ εἰς τὸν τύπον, ὁ ὅποιος ἐπέδειξε τότε ἀρκετὸν ἐνδιαφέρον «Καθημερινή» 28 Ἰουλίου 1927, «Ἔστια» 30 Ἰουλίου 1927. Ὡς δὲ ἀναφέρεται ὑπὸ τοῦ ἴδιου εἰς τόμον εἰς ὃν συνεκέντρωσεν ἀπάσας τὰς ἐργασίας του καὶ εἰς σελίδα 1β' τοῦτο εἶχε διαπιστωθῆ ἀπὸ τὸ 1909.

Τὸ ἐνδιαφέρον ὁμοῦ τοῦ Δάλμα δὲν περιωρίσθη εἰς τὸ Μολυβδαίνιον. Ἐπεξετάθη καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα ὡς εἰς τὸ Γάλλιον τῶν Βωξιτῶν, διὰ τὸ ὅποιον γίνεται τελευταίως τόσος λόγος. Τοῦτο ὁμοῦ μετ' ἄλλων σπανίων, τοῦ Βαναδίου κ.ά., εἶχε διαπιστωθῆ πολὺ παλαιότερον ὑπὸ τοῦ Δάλμα (Μαθήματα Αναλυτικῆς Χημείας σελ. CLXXXII 1942).

Ἐπίσης ἡ διαπίστωση Τιτανίου ὑπὸ μορφὴν Ἰλμηνίτου ἀποτελεῖ ἔργον τοῦ ἴδιου ἐν συνεχείᾳ προηγουμένων ἐργασιῶν ἄλλων (Κορδέλλα, Lepsius) (Σπάνια στοιχεῖα σελ. 7.) καὶ πολλὰ ἄλλα ὀρυκτὰ ἀπέτελεσαν ἀντικείμενον ἐρευνητικῶν προσπαθειῶν του. Τοῦτο εἶχε γίνῃ κοινὴ συνειδησις εἰς τὸν τότε ἐπισημονικὸν κόσμον. Ἀντίπαλος ταύτης εἶναι καὶ αἱ ἀργότερον διαβεβαιώσεις τῶν εἰδικῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀξίζει ν' ἀναφερθῶν καὶ τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ Γεωλόγου-Γεωφυσικοῦ κ. Δ. Κίσκυρα, εἰς γενομένην ὑπ' αὐτοῦ διάλεξιν ἐν ἔτει 1959 εἰς τὴν Ε.Ε.Χ. (Περιοδικὸν «Σύγχρονα Θέματα» Ἀθῆναι 1963, τεύχος 7 σελ. 14.), ἐξ ἧς ἀποσπάσματα εἶναι τὰ κάτωθι:

Σπάνιες γαίες θὰ πρέπει νὰ ζητήσουμε καὶ στὰ μεταλλεύματά μας. Στὸ σφαλερίτη (θειοῦχο ψευδάργυρο) π.χ. παρουσιάζονται τὰ στοιχεῖα Ἰνδίου καὶ γερμάνιο, ὅπως στὴν περίπτωσιν τοῦ Λαυρίου. Στὰ ἴδια μεταλλεύματα θὰ πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε καὶ θάλλιο. Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ σὲ ἄλλα μέρη πηγαίνει μαζί με τὸ σιδηροπυρίτη, δὲν ἀποκλείεται νὰ βρεθῆ καὶ σὲ δικούς μας σιδηροπυρίτες, πού ὅπως εἶδαμε ἀφθονοῦν στὴν Ἑλλάδα.

Καλὸν εἶναι ἐπίσης νὰ ἐξετασθοῦν οἱ βιοτίτες μας, μήπως μερικοὶ στὴν θέση τοῦ μαγνησίου περιέχουν σκάνδιο καὶ τὰ ὀρυκτὰ τιτανίου, μήπως περιέχουν Νιόβιο καὶ Ταυτάλιο. Σὲ ἑλληνικοὺς βωξίτες διαπιστώθηκε καὶ γάλλιο (βλ. Δάλμας). Κατὰ τὸν χημικὸν Ἀυτνόπουλο, γάλλιο ὑπάρχει καὶ στοὺς βωξίτες Παρνασοῦ. Ὁ χημικὸς Βραχάμης διαπίστωσε ἐξάλλου βανάδιο μέσα στοὺς φωσφορικοὺς ἀββεστολίθους τοῦ Κιθαίρων ἀνὰ περιεκτικότητα 0,16 - 0,37%.

Πρὶν 50 χρόνια ὁ χημικὸς Δ. Δάλμας ἀνακάλυψε στὴν Ἑλλάδα μολυβδαίνιον, ἔθεωρεῖτο καὶ αὐτὸ, ὅπως καὶ τιτάνιο, βολφράμιο κλπ., σὰν σπάνιο μέταλλο. Σήμερα ὁμοῦ ξέρουμε ὅτι

αὐτὰ ἀφθονοῦν στὴν Ἑλλάδα. Ἄς ἐλπίσουμε, ὅτι σύντομα θὰ βρεθοῦν σὲ ποσότητες καὶ ἄλλα, πού σήμερα θεωροῦνται ὄχι μόνον σπάνια, ἀλλὰ καὶ ἀνύπαρκα στὴν Ἑλλάδα. Θὰ ξέραμε σήμερα περισσότερα γιὰ τὰ σπάνια, ἂν ὁ Δ. Αάλμας, πού σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ ἀσχολήθηκε μετὰ τὰ σπάνια στοιχεῖα, εἶχε τὴν ἀνάλογη ἠθικὴ καὶ ὑλικὴ ὑποστήριξιν.

Μετὰ τιμῆς

Ὅμοτ. Καθηγ. EMMANOYHΛ BOΓIATZAKHΣ

Υ.Γ.

Συνημμένως ἀποστέλλω καὶ φωτοαντίγραφα ἐκ τῆς ἐφημερίδος «Καθημερινή» καὶ «Ἔστια» ὡς καὶ τῶν ἄλλων ἀνακοινώσεων τὸ ὡς ἀναφέρονται ὑπὸ τοῦ ἴδιου εἰς τὸν ἀνωτέρω ἀναφερθέντα τόμον συγκεντρώσεως τῶν ἐργασιῶν του:

Ὁ Ἰλμηνίτης ἐν Θράκῃ, Πηγματίται, Περὶ Μολυβδαίνιων τῆς Ἑλλάδος, Περὶ Μολυβδαίνιου, Περὶ βωξίτου, Περὶ ἀναλύσεων μεταλλευμάτων περιεχόντων σπάνια στοιχεῖα, Ἰστορικὸν περὶ Μολυβδαίνιου-Ρηνίου.

BIBΛIOΓΡΑΦΙΑ

ΓΕΝΙΚΗ ΟΡΓΑΝΙΚΗ ΧΗΜΕΙΑ (δομὴ καὶ μηχανισμοί). Ὑπὸ Νικολάου Ε. Ἀλεξάνδρου, τακτικού Καθηγητοῦ τῆς Ὄργανικης Χημείας τοῦ Ἀριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, 1973 (Λινοτυπία Ζήτη, ἐκτύπωσης Βερβερίδη-Πολυχρονίδη), σελ. 324.

Προλογίζων, πρὸ εἰκοσαετίας καὶ πλέον, ὁ Paul Karrer (βραβεῖον Nobel τῆς Χημείας) μίαν τῶν πολυαριθμῶν ἐκδόσεων τοῦ κλασσικοῦ, διὰ τὴν ἐποχὴν του, συγγράμματος τῆς Ὄργανικης Χημείας ὠμίλει περὶ τῆς «δραματικῆς ἀναπτύξεως» τῆς Ὄργανικῆς Χημείας κατὰ τὰς προηγηθείσας ὀλίγας δεκαετιρίδας. Ἐκτοτε ἡ ἀνάπτυξις αὐτῆς προσέλαβεν «ἐκρηκτικὸν» χαρακτήρα, ἐπιβάλλουσα ριζικὴν ἀλλαγὴν τῶν εἰς τὸν τρόπον τῆς συγγραφῆς ἐγχειρηθῶν Ὄργανικῆς Χημείας ὅσον καὶ εἰς τὸν τρόπον διδασκαλίας αὐτῆς. Πράγματι ἡ Ὄργανικὴ Χημεία, εἰς διάστημα μικρότερον τοῦ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος, ἀπὸ ἐπιστήμης (;) τῶν ὀλίγων δεκάδων ἢ ἔστω ἑκατοντάδων ἐνώσεων, μετεπέθησε διαδοχικῶς εἰς τὴν Χημείαν τῶν ὁμολόγων σειρῶν καὶ ἐν συνεχείᾳ τῶν μηχανισμῶν τῶν ὀργανικῶν ἀντιδράσεων. Τοῦτο ἐπεβλήθη ἐκ τῆς πραγματικότητος τῶν δύο περιπτῶν ἑκατομμυρίων ὀργανικῶν ἐνώσεων τῆς σήμερον καὶ τῶν δεκάδων χιλιάδων τῶν ὀργανικῶν ἀντιδράσεων, γεγονότων, τὰ ὁποῖα, ἀμφοτέρω, ἀφ' ἐνὸς μὲν καθιστοῦν ἀδύνατον τὴν συγκράτησιν τοῦ περιεχομένου τῆς Ὄργανικῆς Χημείας διὰ τὸν ἀσχολούμενον μετ' αὐτῆν καί, πολὺ περισσότερο, διὰ τὸν ἐπιχειροῦντα νὰ ἐκμάθῃ αὐτὴν φοιτητὴν, ἀφ' ἑτέρου δὲν ἐπιτρέπουν τὴν, ὑπὸ ἐνιαίον πρῖσμα, θεώρησιν τοῦ συνόλου τῶν ὀργανικῶν ἀντιδράσεων. Τὸ τελευταῖον, πολὺ σπουδαιότερον, ὄχι μόνον δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἀπλοῦστευσιν τῆς ἐκμάθησεως καὶ τὴν συγκράτησιν τῶν ὀργανικῶν ἐνώσεων καὶ τῶν ὀργανικῶν ἀντιδράσεων, δηλ. τῆς Ὄργανικῆς Χημείας, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀφήνει νὰ διαφανῆ ἡ ἐνότης τῆς Χημείας τῶν ἐνώσεων τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου στοιχείου, τοῦ ἀνθρακος, ὅπως εἶναι ἡ Ὄργανικὴ Χημεία.

Ἡ Θεωρητικὴ ἢ Γενικὴ Ὄργανικὴ Χημεία ἐπεχείρησε καὶ ἐπέτυχε τὸν ἄθλον αὐτὸν ἐντὸς ἑξαῶν χρονοῦ διαστήματος. Καὶ εἶναι ἰδιαίτερος εὐχάριστος, διὰ πρώτην φοράν εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ὁ κ. Ἀλεξάνδρου παρουσιάζει εἰς ἴδιον, ἐνιαῖον τόμον παλαιότεροι καὶ νεώτερα δεδομένα τῆς Γενικῆς Ὄργανικῆς Χημείας.

Πράγματι εἰς τὰ 19 συνολικῶς κεφάλαια τοῦ βιβλίου καὶ μετ' ἀφαιρητῶν-εἰσαγωγῆν ἀπλῶς παλαιᾶς, κλασσικῆς, ἐννοίας (καθαρισμὸς, ἀνάλυσις, σύνταξις, ταξινόμησις, ὀνοματολογία ὀργανικῶν ἐνώσεων, φασματοσκοπικὰ μέθοδοι κ.ά.) ὁ συγγραφεὺς διαπραγματεύεται κατὰ τρόπον λίαν ἐπιτυχῆ, ἀπλοῦστευσμένον βεβαίως ἄλλ' ὄχι τὸσον ὥστε νὰ καθιστᾷ τὸ βιβλίον εἶδος ἐγκυκλοπαιδείας, νεώτερας καὶ νεωτάτας θεωρίας, ἐννοίας καὶ δεδομένα (ἠλεκτρονικοὶ μηχανισμοί, μοριακὰ τροχιακὰ, ἀντιδράσεις πυρηνοφίλου καὶ ἠλεκτρονιοφίλου ὑποκαταστάσεως, ἀρωματικὸς χαρακτήρ καὶ ἀρωματικὴ ὑποκατάστασις, ἐλευθεραὶ ρίζαι, στεροχημεία, σύγχρονοι ἀντιδράσεις, δια-